

IGAZSÁGOSSÁG KONTRA IGAZSÁGOSSÁG?

Gondolatok a jogbiztonság, az igazságosság és a tisztességes eljárás kapcsolatáról

VARGA Ádám
PhD-hallgató (PPKE JÁK)

1. Bevezetés

Örök vita tárgyát képezi, hogy igazságosság és jogbiztonság versengésénél melyik jogelvnek kell elsőbbséget engednie a másiknak. Hogyan vetődhet fel egyáltalán, hogy ez a két, végső soron azonos célt szolgáló elv szembekerüljön egymással? Talán nem is azonos célt szolgálnak? Lehetséges, hogy a tisztességes eljárásra való hivatkozás valójában csak a törvénnyel szembekerülők kikapuja? Ennek fényében elfogadható az, ha a jogalkotásban valamint a jogalkalmazásban – akár még a jogbiztonsággal szemben is – az igazságosságra való törekvés kerül előtérbe? Hogyan viszonyul az igazságosság kérdéséhez a tisztességes eljáráshoz való jog? Hogyan lehet ez emberi jog, míg a másik kettő nem?

Jogbiztonság, igazságosság és tisztességes eljárás kapcsolatának kérdését az igazságszolgáltatás szemszögéből közelítem meg, ezeket összevetve vizsgálom. Megfigyelhető, hogy sokan úgy tekintenek a jogbiztonsággal kapcsolatos kérdésekre, mint amit az alkotmányjog mindenre rásüt, amivel mindent meg lehet magyarázni, és amely mögé bújva igazságtalanul lehet terhelteket felmenteni. Látni kell azonban, hogy a jogbiztonság követelménye nem egy kreált és öncélú jogelv, hanem egy értékalapú fogalom, amely nem az igazságosság ellen hat, hanem annak még teljesebb és tökéletesebb érvényesülését hivatott szolgálni, és amelyet igazán nem önmagában, hanem az igazságossággal párhuzamban érdemes vizsgálni.

2. Gondolatok a jogbiztonságról

Az Alaptörvény kimondja, hogy „Magyarország független, demokratikus jogállam.”¹ Rövid mondat, hatalmas mögöttes tartalommal, melynek kialakulása és kikristályosodása évszázados múltra tekint vissza. Ehelyütt csak utalnék arra, hogy bár némileg mást értenek jogállam alatt az Egyesült Államokban, Angliában, Franciaországban és Németországban,² megközelíteni is számos irányból lehet,³ annyi azonban általánosságban kijelenthető, hogy a jogállam nem pusztán politikai ideológiai, hanem alkotmányjogi érték kategória is, a közhatalom jognak való alávetettségét, a jog uralma alá rendelt államot jelenti.⁴ Politikai és jogi fogalom tehát egyben, amelynek értelmében a politikát a jogállam keretein belül kell megvalósítani.⁵ A jogállamban a jog minden társadalmilag jelentős életviszonynak a végső és legmagasabb zsinórmértéke,⁶ sérelme önmagában is megalapozza valamely jogszabály alkotmányellenességét.⁷ Különböző változatai vannak, de bizonyos elveket az egyes felfogások egyaránt elfogadnak, s ezen elvek közé tartozik többek között a jogbiztonság is.⁸

Ahogy a jogállam, úgy a jogállamiság elvéből levezetett jogbiztonság összetevőit sem bontotta ki sem a korábbi Alkotmány, sem az Alaptörvény, ez a feladat Magyarországon az Alkotmánybíróságra hárult.⁹ Kiindulópontot jelenthet a 9/1992. (III. 5.) számú AB határozat, amely kimondja, hogy „[...] a jogállam nélkülözhetetlen eleme a jogbiztonság. A jogbiztonság az állam – s elsősorban a jogalkotó – kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára. Vagyis a jogbiztonság nem csupán az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát is. Ezért alapvetőek a jogbiztonság szempontjából az eljárási garanciák. Csak formalizált eljárás szabályainak követésével keletkezhet érvényes jogszabály, csak az eljárási normák betartásával működnek alkotmányosan a jogintézmények.”

A jogbiztonság megköveteli, hogy az állampolgárok jogait és kötelezettségeit törvényben meghatározott módon kihirdetett és bárki számára hozzáférhető jogszabályok szabályozzák, továbbá azt, hogy a jogalanyoknak legyen lehetőségük arra,

¹ Magyarország Alaptörvénye B) cikk (1) bekezdés.

² Ld. bővebben: TRÓCSÁNYI László: *Alaptanok*. In: TRÓCSÁNYI László – SCHANDA Balázs (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba*. Budapest, HVG-Orac, 2014. 71–73.

³ Ld. bővebben: TAMÁS András: *A közigazgatási jog elmélete*. Budapest, Szent István Társulat, 2010. 244–264.

⁴ Uo. 245.

⁵ TRÓCSÁNYI i. m. 73.

⁶ HERBERT KÜPPER: *A jogállam követelményei az Európai Unióban és Magyarország Alaptörvénye*. *Jura*, 2011/2. 97.

⁷ 11/1992. (III. 5.) AB határozat.

⁸ TAMÁS i. m. 245–246.

⁹ TRÓCSÁNYI i. m. 73.

hogy elhatározásait a jog előírásaihoz tudják igazítani.¹⁰ Fontos a stabilitás, nem megengedhető a jogszabályok folytonos módosítása, de ez nem jelent megváltoztathatatlanságot.¹¹ Az Alkotmánybíróság ehhez a 11/1992. (III. 5.) AB határozatban még a büntetőjoggal kapcsolatban azt is hozzáteszi, hogy kiszámíthatóságból és az előreláthatóságból közvetlenül is levezethető a visszamenőleges hatály tilalma, de különösen az ex post facto jogi rendezés, valamint az analógia alkalmazási tilalma. Békés Ádám nem mulasztja el megemlíteni, hogy a dogmatika jelentős szerephez jut a jogbiztonság megeremtésében, mivel a *nullum crimen sine lege* és a *nulla poena sine lege* elv áttételesen a visszaható hatály tilalmát is hordozza.¹²

Különös jelentősége van a normavilágosság követelményének, melynek csak olyan normák felelnek meg, melyek világosan kijelölik az adott jogintézmény célját, alkalmazásának kereteit, szempontjait és rendjét.¹³

3. Az igazságosság követelménye

Az igazságosság fogalmának terjedelme és jelentéstartalma sokkal szerteágzóbb, használata sokkal kevésbé egységes, mint a jogbiztonságé. Az igazságosság az európai kultúrkör mindhárom tartópillérének – a görög kultúrának, a római jognak és a keresztény erkölcsnek – központi kategóriája.¹⁴ Az értékhierarchiában elfoglalt helyével kapcsolatban három álláspont alakult ki. Egyes filozófusok a hierarchia csúcsára helyezik, mások szerint azonban még csak nem is érték. A köztes álláspont szerint alapvető magatartás-irányító érték, de nem az egyetlen, mert más értékek is léteznek a társadalomban, melyek nem teljesen koherensek egymással.¹⁵

Az igazságszolgáltatás gyakorlati társadalmi tevékenység, amely óhatatlanul előfeltételezi, hogy létezik az állításaink kívüli valóság.¹⁶ Sőt, az „egyetlen helyes válasz” doktrína szerint a jog minden kérdésre egyetlen helyes választ ad, ha ezt nem találjuk meg, az csak ismereteinkből és képességeinkből adódhat. Ebből az következik, hogy minden jogi kérdést el lehet és el is kell dönteni, bár Csink Lóránt szerint ettől még maga az elv csak fikció.¹⁷

¹⁰ 14/1993. (III. 9.) AB határozat.

¹¹ VINCZE Attila: Jogállamiság Magyarországon – különös tekintettel a jogbiztonságra. *Jogi Tanulmányok*, 2001/1. 294.

¹² BÉKÉS Ádám: Büntetőpolitika és jogbiztonság. *Magyar Jog*, 2005/8. 480.

¹³ BÁNÁTI János – RÉTI László – TÓTH Ádám: A jogbiztonság kirívóan súlyos sérelme. *Ügyvédek Lapja*, 2010/2. 19.

¹⁴ LENKOVICS Barnabás: Az igazságosság keresése. In: TATTAY LEVENTE – POGÁCSÁS Anett – MOLNÁR Sarolta (szerk.): *Pro Vita et Scientia – Ünnepi kötet Jobbágyi Gábor 65. születésnapja alkalmából*. Budapest, Szent István Társulat, 2012. 182.

¹⁵ FÖLDESI Tamás: Gondolatok a bűnmegelőzés, a büntető ítélet és az igazságosság kapcsolatáról. *Magyar Jog*, 1985/1. 24–25.

¹⁶ BÁRD Károly: Igazság, igazságosság és tisztességes eljárás. *Fundamentum*, 2004/1. 48.

¹⁷ CSINK Lóránt: Van-e válasz minden kérdésünkre? – Gondolatok az alkotmány zártágáról. In: RIXER Ádám (szerk.): *Studia in honorem Lajos Lőrincz*. Budapest, KRE ÁJK, 2010. 32–33.

A büntetőeljárás célja is az, hogy az állításainkon kívüli valósághoz a lehető legközelebb jusson, a tényállást a lehető legpontosabban állapítsa meg. Bár a büntetőjog számára releváns tényállás nem minden esetben egyezik az objektív valósággal (bizonyos elemei ugyanis kívül esnek az érdeklődésén), ez mégsem jelenti azt, hogy a bíróságnak csak ezekre az elemekre kellene koncentrálnia, vizsgálnia kell ugyanis ezeken kívül az elkövető személyi körülményeit, életvitelét, célzatát, a bűnösség fokát, az enyhítő és súlyosító körülményeket is. Könnyen belátható tehát, hogy a büntető perekben óhatatlanul előkerülnek olyan kérdések, amelyek etikai, igazságossági jellegűek.¹⁸

Patyi András és Varga Zs. András szerint a jog a személyek viselkedésével kapcsolatos magatartási szabályok összessége, így logikailag szükségszerű rendeltetése, hogy legyen egy minimálisan érvényesülő szabályrendszer az emberek együttélésében. Ezáltal a jogot szükségképpen érték kategóriává tesszük, mivel megalkotása során figyelemmel kell lenni a fizikai világ törvényszerűségeire, az emberből mint személyből fakadó követelményekre, a társadalmi szükségszerűségekre és a társadalom manifesztálódott elvárásaira, melyek figyelembevételével megfogalmazható a joggal szemben az igazságosság követelménye.¹⁹

Az igazságosság érvényre juttatása a büntetőperben elsősorban a bíró feladata, akiről Lenkovics Barnabás a bírói esküből levezetve azt mondja, hogy a törvény kötelezi, a kötelességteljesítés során viszont az igazságosság és a méltányosság vezérli őt.²⁰ A kérdés, hogy ezt mennyire képes minden esetben feltárni és érvényre juttatni? A jogalkalmazásban elfogadott doktrínák nagy része éppen a valóság megismerhetlensége esetén segít a döntésben.²¹

Az anyagi igazságosság mellett szükséges említést tenni az igazságosság egy másik dimenziójáról is, amely a társadalmi igazságosság. Homályos kategória ez, hiszen tartalma relatív és koronként nagyon változó. Sok jogen túli elemmel is kiegészül, keveredik.²² Egy társadalmi berendezkedés egészében csak akkor igazságos, ha egyes intézményei – így többek között az állam és a jog – is azok.²³ A jogalkotó ideális esetben²⁴ a társadalmi igazságosságot szem előtt tartva igyekszik megalkotni a jogszabályokat, mivel – Földesi Tamás gondolataira támaszkodva – nem közömbös, hogy a társadalom tagjai mennyire tartják igazságosnak a társadalmi berendezkedést és a jogszabályokat. Ha a jogszabályokat igazságtalannak tartják, akkor nem te-

¹⁸ FÖLDESI Tamás: Miért ne legyen közömbös a modern jog az igazságosság iránt? *Állam- és Jogtudomány*, 1986/2. 287.

¹⁹ PATYI András – VARGA Zs. András: *Általános közigazgatási jog (az Alaptörvény rendszerében)*. Budapest–Pécs, Dialóg Campus, 2012. 32.

²⁰ LENKOVICS i. m. 181.

²¹ BÁRD (2004) i. m. 48.

²² LENKOVICS i. m. 186.

²³ Uo. 188.

²⁴ Az „ideális eset” alatt azt értem, amikor nem csak hangzatos politikai szólások megfogalmazásával próbál a jogalkotó látszólag a társadalmi igazságosság szabta követelményeknek megfelelni, hanem a valós társadalmi igényeket veszi figyelembe.

kintik a jogkövetést morális kötelességüknek, a jogsértéseket pedig akár erkölcsileg igazságosnak is tekinthetik.²⁵

4. A tisztességes eljárás követelménye

Elfogadva az igazság kideríthetőségének korlátait, nem lehet kizárólag az eljárás végtermékén mérni azt, hogy az adott ügyben valóban igazságot szolgáltatott-e, ugyanis az eljárás minőségét megbízhatóbban mutatja a processzuális igazságosság, az a mód, ahogy az igazságszolgáltatás a végterméket előállította.²⁶ Önálló érték, ráadásul kivitelezhető, szemben az anyagi igazságossággal, amelynek érvényesülését nem lehet garantálni.²⁷ Ez a processzuális igazságosság pedig lényegét tekintve nem más, mint a tisztességes eljáráshoz való jog.

A tisztességes vagy fair eljárás fogalma az amerikai jogi gondolkodás eredménye.²⁸ A római–germán eredetű inkvizitórius jellegű eljárással szemben az angol–amerikai jogrendszerek igazságszolgáltatása adverzális, a szembenálló felek csatája, amely a fegyverek egyenlőségén nyugszik. Az angolszász jogrendszerek mindig kitüntetett figyelmet fordítottak az eljárásjogra, amely eredetileg a writ rendszernek (királyi parancs) volt köszönhető. A hozzáállás alapja, hogy az állam és az állampolgár közötti erőbeli különbséget a tisztességes eljárás feltételeinek szigorúsága mérsékelheti. Európában a XIX. században jelentek meg adverzális elemek az eljárásban, s innentől kezdve kezdett jelentőséggel bírni, hogy a vád és a védelem egyenlő jogokkal rendelkezik-e.²⁹

Bár sem az Alkotmány, sem az Alaptörvény nem nevesíti, azonban korábban az 57. §, az Alaptörvényben pedig a XXVIII. cikk kifejezetten tartalmazza a tisztességes eljárás legfontosabb összetevőit, ami a jobbiztonsággal és az igazságossággal elentétben emberi jog.

A tisztességes eljárás nem a szabályszerűséget jelenti, nem csak a törvény betűjének betartása, hanem azt, hogy figyelembe veszik minden fél szempontjait.³⁰ Ez a processzuális igazságosság-fogalom jogbéli leképeződése.³¹

A 6/1998. (III. 11.) AB határozat kimondja, hogy: „A fair trial olyan minőség, amelyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet csupán megítélni. Ezért egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes részletsza-

²⁵ FÖLDESI (1985) i. m. 25.

²⁶ Stefan TRECHSEL: Why Must Trials be Fair? *Israel Law Review*, 1997/Winter-Summer. 107. Idézi: BÁRD (2004) i. m. 48.

²⁷ BÁRD (2004) i. m. 49.

²⁸ BÁRD Károly: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában: a tisztességes eljárás büntetőügyekben*. Budapest, MHK, 2007. 73.

²⁹ BADÓ Attila: Az igazságszolgáltató hatalom alkotmányos helyzetének és egyes alapelveinek összehasonlító vizsgálata. In: TÓTH Judit – LEGÉNY Krisztián (szerk.): *Összehasonlító alkotmányjog*. Budapest, CompLex, 2006. 193–198.

³⁰ CSINK Lóránt – MAROSI Ildikó: Eljárási jogok. In: SCHANDA Balázs – BALOGH Zsolt (szerk.): *Alkotmányjog – Alapjogok*. Budapest, Pázmány Press, 2014. 273.

³¹ PÓCZA Róbert: Bírói aktivizmus helyett tisztességes eljárást! *Magyar Jog*, 2007/4. 225.

bály betartása dacára lehet az eljárás méltánytalan vagy igazságtalan, avagy nem tisztességes.”

Nem korlátozható alapjog, nem áll vele szemben más mérlelhető alapjog, mert már maga is mérlelés eredménye.³² Egyetlen nem abszolút érvényű részjogosítványa a nyilvános tárgyaláshoz való jog.³³

Az Emberi Jogok Európai Egyezménye a tisztességes eljáráshoz való jog kérdését a 6. cikkben szabályozza. Ennek első bekezdése általánosságban, míg második bekezdése kifejezetten a büntetőeljárásra vonatkozóan fogalmazza meg a legfontosabb szabályokat. A részjogok közül vannak, amelyek a bírósági eljárással, magával a bírósággal állnak összefüggésben, vannak, amelyek az eljárással közvetlenül érintettek helyzetének kiegyenlítését szolgáló garanciák.³⁴ Magában foglalja az Emberi Jogok Európai Bírósága [a továbbiakban: EJEB] szerint már magát a bírósághoz fordulás jogát is, enélkül igen nehezen képzelhető el a jogállam megvalósítása.³⁵ Nem tartozik bele viszont a bizonyítékok mérlelése, mely a nemzeti bíróság kizárólagos hatáskörébe tartozik, de az EJEB a kirívóan önkényes bírói mérlelést felülbíráhatja a tisztességesség szempontjából. Az eljárási garanciák érvényesítése széles körben pozitív intézkedésre kényszerítik a részes államot.

Bárd Károly a tisztességes eljárást a fair playhez hasonlítja, hiszen itt is az a lényeg, hogy a feltételek legyenek egyenlők, de ez még önmagában nem garantálja azt, hogy a jobb fog győzni.³⁶ A tisztességes eljárás akkor is ítéletet legitimáló tényező, amikor az anyagi igazság erre nem képes.³⁷

5. A jogbiztonság, az igazságosság és a tisztességes eljárás kapcsolata

Az utóbbi időben megfigyelhető, hogy a jogalkotásban mintha a jogbiztonsággal szemben előtérbe került volna az anyagi igazságosságra való törekvés szándéka. Sokak szerint ez nagyon helyes, mert egy demokratikus jogállamban nem lehet más a cél, mint nemcsak kiszámítható, de egyben igazságos döntések meghozatala.

Az Alkotmánybíróság a 9/1992. (I. 30.) AB határozatban kifejtette, hogy az anyagi igazságosság jogállami követelménye a jogbiztonságot szolgáló intézményeken és garanciákon belül maradvá valósulhat meg. Az anyagi igazság érvényesülésére nem biztosít (nem biztosíthat) alanyi jogot az Alkotmány. Azt már a 11/1992. (III. 5.) számú AB határozat tartalmazza, hogy nem lehet a történelmi helyzetre és a jogállam megkövetelte igazságosságra hivatkozva a jogállam alapvető biztosítékait félretenni. Jogállamot nem lehet a jogállam ellenében megvalósítani. Az Alkotmánybíróság szerint a mindig részleges és szubjektív igazságosságnál a tárgyi és formális elvekre támaszkodó jogbiztonság előbbre való.

³² 6/1998. (III. 11.) AB határozat

³³ PÓCZA i. m. 225.

³⁴ CSINK–MAROSI i. m. 273.

³⁵ Golder v. Egyesült Királyság, no. 4451/70., § 34, 1975. február 21.

³⁶ BÁRD (2007) i. m. 73.

³⁷ PÓCZA i. m. 225.

Az Alkotmány (és az Alaptörvény is) az anyagi igazság érvényre juttatásához szükséges, és az esetek többségében alkalmas eljárásra ad jogot, amelynek érvényesítéséhez további garanciaként biztosítja az alkotmányos jogot a jogorvoslathoz.³⁸

Az Alkotmánybíróság tehát mind az anyagi, mind pedig a társadalmi igazságossággal kapcsolatban kimondta, hogy azokkal szemben a jogbiztonság elsőbbséget élvez. A kérdés, hogy miért lehet igaza? Különösen annak fényében vetődik fel ez a kérdés, hogy például a német alkotmánybíróság inkább a radbruchi formulát tette megáévvá az ilyen kérdésekben, amelyből az következik, hogy nem a magyar álláspont az egyetlen lehetséges megközelítés. Másrészről pedig az Alkotmánybíróság álláspontja kategorikus, ellentmondást nem tűrő, ami teret engedhet annak, hogy sokan az igazságosság és jogbiztonság kapcsolatának lényegét azok versengésében lássák. A magam részéről viszont Földesi Tamással értek egyet, aki megfogalmazza, hogy értékek összeütközésénél alapvető igény lenne, hogy ez ne valamelyik alárendelésével végződjön, hanem az érdekek összeegyeztetésével.³⁹ Határozott álláspontom, hogy valójában még csak nem is konkuráló értékeket kellene összehangolni, mivel igazságosságnak és jogbiztonságnak éppen egymást kellene erősíteniük.

Meggyőződésem, hogy az igazságosság érvényre juttatása a jogalkotás és az igazságszolgáltatás elsősorú feladata. Akár olyannyira is fontos értéknek tekinthető, ahogy azt Rawls megfogalmazza, aki szerint az igazság és az igazságosság nem tűr megalkuvást. Az igazságtalanságba csak akkor lehet beletörődni szerinte, ha azt még nagyobb igazságtalanság elkerülése teszi szükségessé.⁴⁰ A kérdés, hogy ebben a rendszerben hol helyezhető el a jogbiztonság és a tisztességes eljárás elve?

Eulenbergs Salamon szerint a bíró az ítélethozatalban ne legyen se túlságosan kegyetlen, se szerfölött 'kegyelmes', hanem csak igazságos. Azonban hangsúlyozza azt is, hogy nem lehet az igazságosságot feltétlen célnak tekinteni: szerinte az eszmény az igazság mellett, a valóság a jogbiztonság mellett dönt.⁴¹

Miért lehetséges ez? Mert képtelenség arra garanciát vállalni, hogy minden ügyben tartalmilag helyes döntés fog születni. Arra viszont lehet, hogy a döntést kiszámítható szabályok alapján, tisztességes eljárásban fogja meghozni az arra illetékes szerv.

Az imént azt taglaltam, hogy az igazságosság a jog elsősorú értéke, amely csak akkor hátrálhat meg, ha azt a még nagyobb igazságtalanság elkerülése indokolja. Ehhez képest mégis azt írtam, hogy a jogbiztonság elsőbbséget élvezhet az igazságossággal szemben. Álláspontom szerint azonban ez az ellentmondás csak látszólagos. A jogbiztonság ugyanis – ahogyan azt a bevezetőben is említettem – szintén érték-alapú fogalom. Zlinszky János úgy fogalmaz, hogy a jog érvényesülése önmagában is érték. Kell, hogy a jog által a méltányosság és az egyenlőség biztonságosan érvényesüljön a társadalomban, az emberek között. Ha a jog ezek ellen hat, végső soron

³⁸ 9/1992. (I. 30.) AB határozat.

³⁹ FÖLDESI (1985) i. m. 27.

⁴⁰ JOHN RAWLS: *Az igazságosság elmélete*. Budapest, Osiris, 1997. 21–22. Idézi: LENKOVICS i. m. 188.

⁴¹ EULENBERG Salamon: *Jogbiztonság és igazság*. Budapest, Globus, 1918. 10.

a jogbiztonság vész el, így pedig a társadalom elveszti bizalmát az igazságtalan jogrendszerben.⁴²

Bár a jogbiztonság elvét formálisan a jogállam elvéből szokás levezetni, azonban tartalmi oldalról, annak összetevőit vizsgálva megállapítható, hogy az nem más, mint a processzuális igazságosság megvalósítója. Így pedig talán az is sokkal egyértelműbbnek tűnik, hogy anyagi igazságosságnak, processzuális igazságosságnak és jogbiztonságnak miért kell együtt érvényesülniük. Mindehhez Lenkovics Barnabás teszi hozzá, hogy a jogállam fogalmilag előfeltételezi, megköveteli az igazságosságot. A jogállamiság egyúttal az igazságosság biztosítója. Fordítva pedig az igazságosság érvényesülése erősíti a jogállamot.⁴³

Erre világít rá Földesi Tamás példája is, aki szerint a jogbiztonság igazságosság elé helyezését jelenti az is, amikor a vádlottat bizonyítottság hiányában mentik fel. A jogbiztonság ebben az esetben is alapvető emberi értékek megtestesülése, az önkény ellentéte, és hiába tűnik igazságtalannak a felmentés, a másik oldalról nézve a nem kellő bizonyítékok alapján – önkényesen – történő elítélés is igazságtalan lenne.⁴⁴

A jogalkotás területén nyilvánvalóan nem lehet értelmezni a tisztességes eljárás-hoz való jogot, ott az anyagi igazságosságnak és a jogbiztonságnak kell érvényesülnie. Ehhez az igazságszolgáltatás területén azonban csatlakozik ez utóbbi is. Meggyőződésem szerint nem más, mint a jogbiztonság és az igazságosság egyfajta közös halmaza, processzuális igazságosság. Tehát maga is igazságossági kategória, és mint ilyet párhuzamba lehet állítani az anyagi igazságossággal is, amellyel nem verseng, hanem szintén kiegészíti azt. Mégis emberi jog, míg az anyagi igazságosság nem. Ennek oka nagyon egyszerű. Amíg az anyagi igazságosság érvényesülésére nem tudnak garanciát vállalni az államok, addig a processzuális igazságosságéra igen.

Visszakanyarodva a jogalkotás kérdésére, ezen a ponton érdemes visszatérni a német alkotmánybíróság által alkalmazott radbruchi formulára, melynek lényege, hogy a jogbiztonság jegyében a célszerűtlen és igazságtalan jogszabály is része a jogrendszernek, kivéve azt az esetet, amikor a jog már nem is törekszik az igazságosságra, amikor azzal elviselhetetlen ellentétbe kerül.⁴⁵ Álláspontom szerint ennek a megközelítésnek a magyar gyakorlat sem mond ellent. Egyrészt nem legitimálja a jogbiztonság álarca mögé bújt igazságtalan törvényt, tehát azt nem mondja ki, hogy minden jogszabály meg fog felelni a jogállam szabta követelményeknek azáltal, hogy önmagában nem sérti a jogbiztonságot, csak annyit rejt magában, hogy az a törvény biztosan nem, amelyik sérti a jogbiztonságot. Másrészt a jogállamiság követelménye maga sem viseli el az olyan törvényt, amely meg sem kísérli az igazságosság érvényesítését.

⁴² ZLINSZKY János: Jogbiztonság igazságosság ellen (vagy nélkül)? *Magyar Jog*, 1999/9. 513.

⁴³ Nem szabad elmulasztani azonban megemlíteni azt sem, hogy Lenkovics Barnabás mindebből más végkövetkeztetésre jut, amikor azt mondja, hogy a jogállam nyilvánvalóan nem iktathatja ki az igazságosságot. Nem is előzheti meg, mert a hátrасorolással szintén kiiktatná azt. Szerinte nem igaz, hogy a jogbiztonság előbbre való lenne az igazságosságnál. Szerinte ez éppúgy részleges és szubjektív értékítélet, mint az igazságosságé lenne. (LENKOVICS i. m. 189–190.)

⁴⁴ FÖLDESI (2005) i. m. 26.

⁴⁵ PATYI–VARGA Zs. i. m. 33.

Tehát én a német és magyar megoldás közti különbség lényegét nem ebben látom. Sokkal inkább abban, hogy a magyar Alkotmánybíróság szűkebbre húzta a mozgásteret a németnél akkor, amikor kimondta, hogy nem csak annak a jogszabálynak nincs helye a jogrendszerben, amely elviselhetetlenül igazságtalan, hanem annak sem, amely megsérti a mindig kivitelezhető jogbiztonságot.

Ha pedig megfordítva a kérdést azt vizsgálom, hogy megsértheti-e a jogalkotó a jogbiztonságot amiatt, mert egy korábbi igazságtalan törvényt szeretne orvosolni, akkor viszont maximálisan egyetértek az Alkotmánybíróság azon álláspontjával, hogy jogállamot nem lehet a jogállam ellenében megvalósítani. Ha ugyanis a saját magunk által megalkotott játékszabályokat sem tudjuk betartani, akkor azzal magunk is az igazságosság (nevezetesen a formális igazságosság) követelményét sértjük meg, ez pedig végső soron még nagyobb igazságtalansághoz vezethet.

6. Összegzés

Álláspontom szerint a tisztességes eljáráshoz való jog maga is igazságossági kategória. Ráadásul nem csak az igazságosság, de a jogbiztonság is értékalapú fogalom. Meggyőződésem, hogy amennyiben akár az igazságosság (anyagi és processzuális), akár a jogbiztonság jelentősége megkérdőjeleződik, azzal megkérdőjeleződik a másik is. Ha az igazságosság még teljesebb érvényesülését azzal látja biztosítottnak a jogalkotó, hogy azt a jogbiztonság elé helyezi, az az igazságosság érvényesülését nemhogy nem erősíti, de egyesesen veszélybe sodorja. Ezt törekedtem alátámasztani az anyagi és processzuális igazságosság és a jogbiztonság fogalmának párhuzamos vizsgálatával.

Mindezek alapján megállapítottam, hogy ideális esetben jogbiztonság és igazságosság nemhogy egy irányban hatnak, de egymásra is vannak utalva. Viszont azokban az esetekben, amikor ez a két fontos jogelv mégis egymással szemben hat, akkor a végső soron mégiscsak szubjektív igazság mindenekfelett (így a jogbiztonság felett is) való keresése adott esetben még nagyobb igazságtalansághoz vezethet. Ezért kell ezekben az esetekben elsőbbséget engedni a jogbiztonságnak. Végül pedig, amikor egy szabályról azt mondják ki, hogy az sérti a jogbiztonságot, akkor akár nyugodtan lehetne azt is mondani, hogy: igazságtalan.

